

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2021

Hadra Kübra ERKINAY TAMTAMIŞ

Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu
Üniversitesi/Türkiye
hadraerkinay@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1469-0404>

Türkçede Eş Adlılık

Homonym in Turkish

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 18.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 16.04.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2021

Atıf/Citation

Erkinay Tamtamiş, Hadra Kübra (2021). Türkçede Eş Adlılık. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (1), s. 619-653. DOI: 10.34083/akaded.899583.

Erkinay Tamtamiş, Hadra Kübra (2021). Homonym in Turkish. *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (1), p. 619-653. DOI: 10.34083/akaded.899583.

<https://doi.org/10.34083/akaded.899583>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Yazılışları ve söylenişleri aynı, anlamları ve kökenleri farklı olan sözcükler eş adlıdır. Türkçede eş adlı teriminde kavram kargaşası söz konusudur. Eş adlılık; eş seslilik/sesteş, eş yazımlılık, eş gösterenlik, eş biçimlilik kavramlarıyla da karşılanmaktadır. Bu çalışmada Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te Romen rakamlarıyla ayrı madde başlarında tanımlanan eş adlı sözcüklerin tamamı genel tarama modeliyle tespit edilmiş, 641 eş adlı sözcük fişlenmiştir. Eş adlı sözcüklerin oluşum yolları belirlenmiş ve oluşum yollarına göre çeşitli tasnifler oluşturulmuştur. Türkçe Sözlük'teki eş adlı sözcüklerin bir kısmının tarih boyunca eş adlı olduğu, diğer eş adlıların ise farklı nedenlerle eş adlı duruma geldiği ortaya çıkmıştır. Türkçe Sözlük'te eş adlılığın ortaya çıkma nedenleri alıntı sözcükler, ses, biçim ve anlam değişiklikleri ile söz varlığından kaynaklı olarak belirlenmiştir. Bu ana nedenlerin çeşitli alt başlıkları oluşturulmuş ve elde edilen eş adlı sözcüklerin tamamı, ilgili başlıklara yerleştirilmiştir. Eş adlı sözcüklerin 366'sının alıntı sözcüklerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu durumda Türkçe Sözlük'teki eş adlıların yarısından fazlasını Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca gibi çeşitli dillerden alıntılanmış sözcükler oluşturmaktadır. Eş adlı sözcüklerden bazıları ses ve biçim değişiklikleri sonucu oluşmuştur. Bir kısım eş adlılar ise çok anlamlılık, anlam genişlemesi vb. anlam olaylarıyla ortaya çıkmıştır. Asıl eş adlı yani tarihsel eş adlı 28 sözcük saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: eş adlılık, Türkçe Sözlük, eş seslilik/sesteş, anlam bilimi.

Abstract

Homonym means one of two or more words that have the same sound and often the same spelling but differ in meaning. There is a confusion of concepts in the term "homonym" in Turkish. In Turkish, homonym is also known as homophony, and etc. In this context, the Turkish dictionary contains homonyms defined in Roman numerals at the beginning of the separate lexical entry. In this study, all of the words with homonyms were determined by the general scanning model, and 641 words with homonyms were recorded. The formation ways of the homonyms have been determined, and various classifications have been created according to the formation ways. It has been revealed that some of the words named homonym in the Turkish dictionary have been named homonym throughout history, while other words have become homonym for different reasons. The reasons for the occurrence of homonym in the Turkish dictionary are borrowed words; phonetic, morphology and semantic changes and vocabulary. Various subtitles of these main reasons have been created, and the words with homonyms are placed in the relevant headings. It has been determined that more than half of the homonyms are derived from the borrowed words. Languages that cause co-naming originate from various languages such as Arabic, Persian, French, and Greek. Some homonyms have emerged with meaning events such as polysemy and meaning expansion. Some of the homonyms are formed as a result of phonetic and morphological changes. 28 words named original homonym, that is historical homonym, were determined.

Keywords: homonym, Turkish Dictionary, homophony, semantics.

Giriş

Çalışmanın konusunu biçim olarak eş; fakat anlam olarak farklı olan iki ya da daha fazla sözcük arasındaki ilişkiden kaynaklı oluşan eş adlı sözcükler oluşturmaktadır. Türk Dil Kurumunun yayımladığı Türkçe Sözlük'te toplam 641 eş adlı sözcük fişlenmiştir. Araştırmada TDK Türkçe Sözlük'ün¹ temel alınmasının nedenleri kullanım alanının yaygınlığı, güncel ve genel geçerliğinin olmasıdır. 'Türkçedeki eş adlı sözcükler ve eş adlıların oluşturulmasındaki etkenler nelerdir?' sorusu, araştırmanın hipotezini oluşturmaktadır. Literatürde eş adlılık ile ilgili birtakım çalışmalar olsa da Türkçe Sözlük'teki tüm eş adlıların bir arada verildiği ve tasnif edildiği herhangi bir yayın bulunmamaktadır. Eş adlıların tümü ve tasnifiyle ilgili herhangi bir yayın olmaması, araştırmanın önemini ve özgün değerini ortaya koymaktadır. Araştırma, Türkçe Sözlük'teki eş adlıların tümünü, belirlenen başlıklara göre tasnif etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmadaki ana ve alt başlıkların oluşturulması için Türkçe Sözlük başta olmak üzere etimolojik, fonetik ve semantik gelişmeleri belirleyebilmek adına Clauson (1972), Eren (1999), Tietze (2002), Tietze (2009), Eyuboğlu (2017), Nişanyan ile Tarama ve Derleme Sözlüklerinden yararlanılmıştır.

Çalışmada tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da örneklem üzerinden yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2012: 77-79). Genel tarama modeliyle Türkçe Sözlük'te 641 eş adlı sözcük tespit edilmiştir. Madde başları esas alınarak elde edilen verilere göre en çok eş adlı sözcük sayısı $K (=109)$ madde başında bulunmaktadır. En az eş adlı sözcük ise $I (=2)$ madde başında bulunmaktadır. J madde başında ise eş adlı sözcük yer almamaktadır. Bunda 'j' sesinin Türkçe olmaması ve Türkçenin bünyesinde 'j' sesiyle başlayan alıntı sözcüklerin az olması ve 'j' sesiyle başlayan alıntı sözcüklerin ses değişimine uğraması etkilidir. Araştırmanın evrenini Türkçedeki tüm eş adlı sözcükler, örneklemini ise Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te yer alan eş adlı sözcükler oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın örneklemini belirlemek adına TDK Türkçe Sözlük a'dan z'ye taranmış; eş adlıların gösterim biçimi olan ayrı madde başlarından oluşan, Romen rakamlarıyla numaralandırılmış [(I) (II)], yazılışları aynı sözcükler çalışmaya dâhil edilmiştir. Sözcüklerden birinin düzeltme işareti içerdiği, yazılışları aynı olan sözcükler, Türkçe Sözlük'te ayrı madde başı olarak numaralandırılmamakta; dolayısıyla bu türler eş adlı olarak kabul edilmemektedir. Örneğin *nar* ile *nâr* sözcükleri eş adlı olarak gösterilmemiştir (TS², 2011: 1752). Bu nedenle düzeltme işareti içeren eş yazımlı sözcükler çalışmaya alınmamıştır. Bununla birlikte özel ad olup büyük harfle yazılan sözcükle yazılışı aynı olup küçük harfle gösterilen sözcükleri, Türkçe Sözlük eş adlı kabul etmemektedir: kangal (I) kangal (II)

¹ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, bundan sonra sadece Türkçe Sözlük olarak kullanılacaktır.

² Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, TS olarak kısaltılmıştır.

ve Kangal (TS, 2011: 1297). Bu nedenle kangal (I) ve kangal (II) çalışmaya dâhil edilirken büyük harfle ayrı madde başı olarak gösterilen *Kangal* özel adı çalışmaya dâhil edilmemiştir. Yazılışları aynı olan iki ayrı madde başıyla gösterilen özel adlar, Türkçe Sözlük'te ayrı numaralandırıldığı için eş adlı kabul edilmiş ve çalışmaya dâhil edilmiştir: Sivaslı (I) Sivaslı (II). Türkçe Sözlük'ten elde edilen eş adlıların eş adlı olma nedenleri araştırılmış; araştırma sonucu olarak Türkçe Sözlük'te yer alan eş adlıların oluşum yollarının birbirinden farklılık arz ettiği tespit edilmiştir. Kimi eş adlılar alıntı sözcüklerden dolayı kimi eş adlılar ise ses, biçim veya anlam değişmelerinden dolayı ortaya çıkmıştır. Eş adlıların oluşum biçimlerine göre çeşitli gruplar ve alt başlıklar oluşturulmuş, elde edilen başlıklara göre eş adlılar tasnif edilmiştir.

Türkçede eş adlılık konusuyla ilgili literatürde özellikle son yıllarda yapılan çalışmaların artış gösterdiği söylenebilir. Bu çalışmalarda eş adlılığın yanı sıra eş seslilik/sesteş, eş yazımlılık, eş gösterenlik, eş biçimlilik terimlerinin de kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada Türkçe Sözlük'te eş adlı olarak belirtilen sözcüklerin durumu incelenmişken Özkan ve Mert'in (2020: 2) çalışmasında bu durumun tersi denilebilecek bir konu işlenmiştir: Türkçe Sözlük'te aynı kökendenmiş gibi birleştirilmiş 18 madde başının, aslında köken olarak farklı olduğu için ayrı madde başında gösterilmesi gerektiği yönünde bir tespit yapılmıştır.

Eş Adlılık ve Oluşum Yolları

Biçim olarak eş, fakat anlam olarak farklı olan iki ya da daha fazla sözcük arasındaki ilişkiye *eş adlılık* adı verilir (Hartmann ve James, 1998: 69). Eş adlılıkta aynı sözcük farklı kavramlar yerine kullanılmaktadır (Lakoff ve Johnson, 2010: 140). Eş adlılık (*fr. homonymie*) gösterileni ayrı, göstereni aynı olan sözcüklerin özelliğidir (Vardar, 2002: 93; Günay, 2007: 200). Dillerde ses ve yazım açısından aynı gösterenin iki veya daha çok değişik kavramı karşılması eş adlılıktır (Toklu, 2003: 93). Birkaç farklı anlamın bir ad için olabilmesi durumudur (Ricoeur, 2003: 131). İki ya da daha çok kavramın ses ya da yazım açısından aynı göstergelerle dile getirilmesidir (Ahanov, 2008: 110; İmer vd., 2011: 118).

Literatürde çeşitli tanımlara sahip olan eş adlılığın hemen her tanımında birtakım ortak özelliklere işaret edildiği görülmektedir. Eş adlılıkta, esas olan biçimin aynı olup anlamın farklı olmasıdır. Bununla birlikte eş adlılıkta iki farklı kökenden bahsedilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın çıkış noktalarından birisi de Türkçe Sözlük'te ortak kökene sahip olduğu halde ayrı madde başlarında yer alan ve eş adlı durumda olan sözcüklerdir. Aynı kökene sahip çok anlamlı sözcüklerin zamanla eş adlı sözcüklere dönüşmesi, eş adlılığın ortaya çıkmasındaki en önemli faktörlerdendir. Bununla birlikte eş adlılığın oluşmasında söz konusu olan diğer etkenler çalışmanın öteki başlıklarını oluşturmaktadır.

Aksan (2016: 166) eş adlılığın oluşmasını, farklı anlamlardaki iki ya da daha çok sözcüğün, zaman içerisinde geçirdikleri ses ya da biçim değişikliğiyle yaklaşması ve

yabancı dilden alınan bir sözcüğün yerli dildeki bir başka ögeyle aynı ses bileşimiyle birlikte kullanılır duruma gelmesi olarak açıklamaktadır. Günay (2007: 205), leksikoloji uzmanlarının eş adlılıkla ilgili birtakım ölçütler geliştirdiklerini belirtmiştir: Sözdizimsel, anlamsal ve biçimbilimsel ölçüt. Ullmann (1970: 176-180) eş adlılığın nedenlerini fonetik yakınlık, eş adlı çatışmaları ve yabancı etkiler olarak belirtmektedir. Aksan'ın (2016: 93) belirtmiş olduğu yazımdaki eski biçimlerin yazıya yansıtılmaması ve Türkçenin seçil bir yazı kullanması durumu da sözlükteki eş adlılığın belirleyicilerindedir.

Aksan'ın (2016: 93) belirtmiş olduğu Türkçede kullanılan seçil yazı özelliği *eş adlılık*, *eş seslilik* (*sesteş*) ve *eş yazımlılık* terimlerinin kimi zaman birbirinin yerine kullanılmasına ve bu terimlerin tanımlarında tutarsızlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eş seslilik, eş yazımlılık ve eş işlevlilik kavramları eş adlılığa dâhildir ve bunların her biri ayrı ayrı eş adlılık örneğidir (Hartmann ve James, 1998: 69). Söyleniş aynı, yazılışı ayrı sözcükler *eş sesliler*, yazımı aynı olup vurgusunun farklılığından değişik söylenişe sahip sözcükler *eş yazımlılar* olarak adlandırılır (Ahanov, 2008: 120). Kimi dillerde eş adlılığın eş yazımlı ve eş sesli olmak üzere iki alt başlığına rastlanmaktadır. Türkçede ise bu konuda hâlen terim karmaşası yaşanmaktadır.

Ullmann'a göre (1978: 358) eş adlılığın üç çeşidi vardır:

1. Eş sesliler: Benzer biçimde söylenen, ayrı biçimde yazılan sözcükler.
2. Eş yazımlılar: Benzer biçimde yazılan, ayrı biçimde söylenen sözcükler.
3. Kesin anlamda eş adlılar: Hem yazımları hem söylenişleri benzer olan sözcükler.

Çalışmaya Türkçe Sözlük'te yer alan -eş adlıların gösterim biçimi olan- ayrı madde başlarından oluşan, Romen rakamlarıyla numaralandırılmış [(I) (II)], eş adlılar dâhil edilmiştir. Birtakım incelemeler sonucunda söz konusu eş adlıların birtakım nedenlerden dolayı eş adlı sözcük durumunda oldukları tespit edilmiştir.

1. Alıntı Sözcüklerden Kaynaklanan Eş Adlılık

Bu grup, Türkçe Sözlük'te en çok eş adlı sözcük oluşturan bölümdür. Türkçe Sözlük'teki eş adlıların büyük bir çoğunluğu alıntı sözcüklerden kaynaklıdır. Türkçe Sözlük'te alıntı sözcüklerden kaynaklı 366 eş adlı sözcük bulunmaktadır. Bu bölüm üç kısımdan oluşmaktadır. Bölümler, eş adlıların Türkçe Sözlük'teki sıralanışına göre belirlenmiştir.

Birinci bölüm Türkçe Sözlük'teki eş adlılardan (I) olarak gösterilenlerin Türkçe kökenli; (II) olanların alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu bölümdür. Bu bölümde 105 eş adlı mevcuttur. Eş adlı madde başlarından (I) olanları Türkçe kökenli, madde başlarında (II) olarak kayıtlı olanları ise Almanca, Arapça, Bulgarca, Farsça, Fransızca,

İngilizce, İtalyanca, Malezyaca, Rumca, Rusça, Soğdca ve Yunancadan alıntılanmış sözcükler oluşturmaktadır.

İkinci bölüm Türkçe Sözlük'teki eş adlılardan (I) olanların yabancı dilden alıntılanmış sözcüklerin, (II) olanın ise Türkçe olduğu eş adlıların yer aldığı bölümdür. Bu bölümde toplam eş adlı sayısı 61'dir. Eş adlılardan (I) olanı Almanca, Arapça, Çince, Ermenice, Farsça, Fransızca, İtalyanca, Malezyaca, Rumca, Rusçadan alıntılanmış sözcükler, (II) olanı ise Türkçe sözcükler oluşturmaktadır. Eş adlılardaki bu sıralama genellikle sözcüğün kullanım sıklığıyla ilgilidir.

Üçüncü bölüm ise eş adlılardan hem (I) hem (II) madde başını yabancı dillerden alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılar yer almaktadır. Bu bölümdeki eş adlı sayısı 200'dür. Bu bölümdeki eş adlılar içinde Türkçe kökenli sözcük bulunmamaktadır. Alıntılanmış eş adlı sözcüklerin kimisinin kökeni ve yazımı aynıken kimisinin farklıdır.

1.1. Türkçe ve Alıntı Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümdeki eş adlıları Türkçe sözcük ile alıntılanmış sözcükler oluşturmuştur. Eş adlı sayısı 105'tir. Madde başlarında (I) olarak numaralandırılmış eş adlı sözcükleri Türkçe kökenli, (II) olarak numaralandırılmış eş adlı sözcükleri ise alıntılanmış sözcükler oluşturmaktadır. Yabancı dillerin çeşitliliği göze çarpmaktadır: *Almanca, Arapça, Bulgarca, Farsça, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Malezyaca, Rumca, Rusça, Soğdca ve Yunanca*. Alıntı sözcüklerden kaynaklı meydana gelen eş adlı sayısı dillere göre farklılık göstermektedir. Örneğin Türkçe Sözcük ve Almancadan alıntılanan sözcüğün oluşturduğu eş adlı sayısı 2 iken Türkçe Sözcük ve Arapçadan alıntılanan sözcüğün oluşturduğu eş adlı sayısı 27 örnektir. Türkçenin genel olarak ilişki içinde olduğu ve alıntı yaptığı diller, eş adlı sayısını doğrudan etkilemiştir.

1.1.1. Türkçe Sözcük ve Almancadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki Türkçe kökenli sözcük karşılarken diğerini Almancadan Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı ikidir.

diril (I) – diril (II)³ < *Drill*; om (I) – om (II) < *Ohm*

1.1.2. Türkçe Sözcük ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçe kökenli sözcük karşılarken diğerini Arapçadan Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Sözcüğün Arapça orijinal yazımı Türkçe Sözlük'te tanımdan önce gösterilmiştir. Çalışmada da Arapça sözcüğün yazımı verilmiş olup sözcüğün birtakım fonetik değişiklikler ihtiva etmesine dikkat

³ Türkçe ve alıntı sözcüklerin oluşturduğu eş adlıların anlamlarının ve madde başlarının farklılığı, sözlükten tespit edilmiştir. Çalışmanın hacmini etkileyeceği için eş adlıların anlamlarına yer verilmemiştir.

çekilmiştir. Örneğin Arapçaya mahsus olan /^o/ (ayın) sesi Türkçe sözcüklerde düşürülmüştür. Bazı Arapça alıntı sözcüklerde görülen uzun ünlüler, Türkçede kısaltılmış, /^o/ *şedde* ile gösterilen ünsüzler Türkçede tekleştirilmiştir. Böylece birtakım ses değişiklikleriyle Arapçadan alıntılanmış bazı sözcükler, Türkçenin söz varlığında yer alan sözcüklerle aynı yazıma sahip olmuştur. Bu grupta 27 eş adlı sözcük bulunmaktadır.

aba (I) – aba (II) < *°abā*; ad (I) – ad (II) < *°add*; ahi (I) – ahi (II) < *aḥī*; atik (I) – atik (II) < *°atīk*; bey (I) – bey (II) < *bey*; cebel (I)⁴ *hlk.* – cebel (II); har (I) – har (II) < *ḥarr*; haraza (I) – haraza (II) < *ḥaraza* (Eren, 1999: 173); irak (I) – irak (II) < *°irāk*; in (I)⁵ – in (II) < *ins*; kal (I) – kal (II) < *kāl*; kapan (I) – kapan (II) < *ḳabbān*; kat (I) – kat (II) < *ḳaṭ*; kay (I) – kay (II) < *ḳay*; kısır (I) – kısır (II); kül (I) – kül (II) < *kull*; mut (I) – mut (II) < *mudd*; öd (I) – öd (II) < *°ūd*; sak (I) *hlk.* – sak (II) < *sāk*; say (I) *hlk.* – say (II) < *sa*’*y*; sır (I) – sır (II) < *sirr*; şak (I) – şak (II) < *şakḳ*; ut (I) – ut (II) < *°ūd*; ve (I) – ve (II); sin (I) – sin (II) < *sinn*; taban (I) – taban (II) < *ṭab’an*; tak (I) – tak (II) < *ṭāk*

1.1.2.1. Türkçe Sözcük, Arapça ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini, Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğer ikisini Arapça ve Fransızcadan Türkçeye alıntılanan sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

şap (I) – şap (II) < *şabb* – şap (III) < *chape*⁶

1.1.3. Türkçe Sözcük ve Bulgarcadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerini Bulgarcadan Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

soyka (I) *hlk.* – soyka (II)

1.1.4. Türkçe Sözcük ve Ermeniceden Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerini Ermeniceden Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

⁴ cebel (I) madde başı, Arapçadan alıntılanan cebel (II) sözcüğünün anlamıyla ilişkilidir. *Dağ* anlamı halk ağzında anlam genişlemesine uğrayarak *sahipsiz, boş toprak; ekilmemiş tarla, ekime elverişli olmayan yer* anlamlarını kazanmıştır (TS, 2011: 449). Buradaki eş anlamlılığın oluşmasında yabancı dilden alıntılanan sözcükteki anlam genişlemesi etkilidir.

⁵ Sözcük Eski Türkçeden beri kullanılmaktadır. Diğer Türk lehçelerinde de yer almaktadır (Eren, 1999: 190).

⁶ Fr. *chape* 1. *dış giysi, manto, cübbe*, 2. *herhangi bir şeyin dış katmanı, beton üzerine çekilen ince çimento tabakası* << OLat *cappa külahlı cübbe*. Sevan Nişanyan, “şap”, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Fap>, Erişim: 21 Şubat 2021.

anık (I) – anık (II) (Eren, 1999: 13)

1.1.5. Türkçe Sözcük ve Farsçadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerlerini Farsçadan Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Bu grupta 17 eş adlı sözcük bulunmaktadır. Bu gruptaki eş adlı sayısının Arapça gibi fazla olmasının nedeni Türkçe ile Farsça arasındaki sıkı ilişkiden kaynaklıdır.

bağ (I) – bağ (II) < *bāg*; bardan (I) – bardan (II)⁷; bel (II) – bel (IV); çangal (I) – çangal (II) < *çengāl*; dağ (I) – dağ (II) < *dāg*; dek (I) – dek (II); dil (I) – dil (III); dil yarası (I) – dil yarası (II); gez (I) – gez (II); gezi (I) – gezi (II) < *gezi*; han (I) – han (II) < *hān*; kim (I) – kim (II) < *ki* (Eyuboğlu, 2017: 415); saz (I) – saz (II) < *sāz*; se (I) – se (II); sirke (I) – sirke (II); tay (I) – tay (II) < *tāy*; yağma (I) – yağma (II) < *yağmā*

1.1.5.1. Türkçe Sözcük ile Farsça ve Farsçadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerlerini Farsçadan Türkçeye alıntılanmış iki ayrı sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

meyan (I) – meyan (II) < *miyān* – meyan (III) < *miyān*

1.1.5.2. Türkçe Sözcük, Farsçadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerlerini Farsçadan Türkçeye alıntılanmış sözcük ile Türkçe sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

pazı (I) – pazı (II) < *bāzū* – pazı (III)⁸

1.1.5.3. Türkçe Sözcük, Farsça, Arapça ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerlerini Farsçadan bir ve Arapçadan Türkçeye alıntılanmış iki ayrı sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

dar (I) – dar (II) < *dār* – dar (III) < *dār* – dar (IV) < *dār*

⁷ < *bār-dan* Efrasiyap Gemalmaz, “Erzurum İli Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler”, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim: 18 Ocak 2021..

⁸ pazı (I) ve pazı (III) sözcüklerinin kökenleri şaibelidir. Eren’e göre (1999: 327) pazı (I) Ermeniceden pazı (III) Rumcadan (Eren, 1999: 327) alıntılanmıştır.

1.1.6. Türkçe Sözcük ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde yer alan eş adlı sözcüklerden madde başında (I) ile gösterileni Türkçe, (II) ile gösterileni Fransızcadır. Fransızca, Türk dilinin sık alıntı yaptığı dillerden biri olması hasebiyle bu bölümdeki eş adlı örneği fazladır. Sözcüğün Fransızca orijinal yazımı, Türkçe Sözlük'teki madde başından farklılık arz ediyorsa Fransızca olan (II) numaralı eş adlı sözcükten sonra verilmiştir. Örnek sayısı 23'tür.

as (I) – as (II); atak (I) – atak (II) < *attaque*; bere (I) – bere (II) < *béret*; bol (I) – bol (II); bor (I) – bor (II) < *bore*; büvet (I) – büvet (II) < *büvette*; dam (I) – dam (II) < *dame*; gen (I) – gen (II) < +*gone*⁹; gen (I) – gen (IV) < *gene*; kap (I) – kap (II) < *cape*; kav (I) – kav (II) < *cave*; kot (I) – kot (II) < *cote*; kök (I) – kök (II) < *kük*; küp (I) – küp (II) < *cube*; lop (I) – lop (II) < *lobe*; manda (I)¹⁰ – manda (II) < *mandat*; pas (I) – pas (II) < *passe*; pist (I) – pist (II) < *piste*; pus (I) – pus (II) < *pouce*; sinik (I) – sinik (II) < *cynique*; söve (I) – söve (II) < *seuil*; su (I) – su (II) < *soutache*; tire (I) – tire (II) < *tiret*

1.1.6.1. Türkçe Sözcük ve Türkçe Sözcük ile Fransızcadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan ikisini Türkçenin söz varlığındaki iki sözcük karşılarken diğerini Fransızcadan Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

tor (I) *hık*. – tor (II) *hık*. – tor (III) < *töre*

1.1.7. Türkçe Sözcük ve İngilizceden Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde yer alan eş adlı sözcüklerden madde başında (I) ile gösterileni Türkçe, (II) ile gösterileni İngilizcedir. Sözcüğün İngilizce orijinal yazımı, Türkçe Sözlük'teki madde başından farklılık arz ediyorsa İngilizce olan (II) numaralı eş adlı sözcükten sonra verilmiştir. Örnek sayısı 9'dur.

bek (I) – bek (II) < *back*; cıngıl (I) *hık*. – cıngıl (II) < *jingle*; kart (I) – kart (II) < *carte*; koç (I) – koç (II) < *coach*; link (I) *hık*. – link (II); pinpon (I) – pinpon (II) < *ping-pong*; toto (I) – toto (II) < *totalizator*; yat (I) – yat (II) < *yacht*; yen (I) – yen (II)

⁹ Üçgen, dörtgen vb. geometri terimlerinde 'kenarlı' anlamıyla kullanılan ekin (TS, 2011: 925) Fransızca *açı*, *köşe* anlamlarındaki +*gone* veya Eski Yunanca *gônia* ile ilişkisi muhtemeldir. Sevan Nişanyan, "gen", <https://www.nisanyansozluk.com/?k=gen>, Erişim: 12 Şubat 2021.

¹⁰ TS'de kökeni açıklanmayan manda (I) sözcüğünü Eyuboğlu (2017: 473) şu şekilde açıklamıştır: *Otlı-sulak, geniş yerlerde yaşayan mandanın yurdu Hindistan'dır. Sözcük Sanskritçeden diğer dillere yayılmıştır.*

1.1.7.1. Türkçe Sözcük, İngilizce ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerlerini İngilizceden bir ve Fransızcadan Türkçeye alıntılanmış iki sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

bar (I) – bar (II) *İng.* – bar (III) *Fr.* – bar (IV) *hık.* – bar (V) *Fr.* < *barr*

1.1.8. Türkçe Sözcük ve İtalyancadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde yer alan eş adlı sözcüklerden madde başında (I) ile gösterileni Türkçe, (II) ile gösterileni İtalyancadır. Sözcüğün İtalyanca orijinal yazımı, Türkçe Sözlük'teki madde başından farklılık arz ediyorsa İtalyanca olan (II) numaralı eş adlı sözcükten sonra verilmiştir. Örnek sayısı 6'dır.

giz (I) – giz (II) < *ghis* (Eren, 1999: 156); karga (I) – karga (II) < *carga*; mama (I) – mama (II) < *mamma*; re (I) – re (II); toka (I) – toka (II) < *tocco*; sol (I) – sol (II)

1.1.9. Türkçe Sözcük ve Malezya Dilinden Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerini Malezya dilinden Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

cönk (I) (II)

1.1.10. Türkçe Sözcük ve Rumcadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerini Rumcadan Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı 6'dır.

alay (I) (II); düz (I) – düz (II) < *düziko*¹¹; gebre (I)¹² – gebre (II) < *gebere*¹³; hani (I) – hani (II)¹⁴; kundak (I) (II); ortanca (I) (II)

¹¹ *argo rakı*, içinde *anason*, *sakız gibi kokulu maddeler olmayan üzüm rakısı* anlamındaki sözcük, Türkçe *düz* + Rumca ek şeklinde oluşmuştur (Eren, 1999: 127).

¹² Sırpça *djebra*, Türkçeden alıntılanmıştır (Eren, 1999: 150).

¹³ Ağzılarda *kapari* olarak da geçer. *gebere* < R *κάπαρη* (Eren, 1999: 150).

¹⁴ Rumca *χάννος*'tan gelen sözcük Türkçede *hanos* ('hannos) olarak geçmektedir (Eren, 1999: 172).

1.1.10.1. Türkçe Sözcük ve Rumca ile Fransızcadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerlerini Rumcadan bir ve Fransızcadan Türkçeye alıntılanmış bir sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

beze (I) – beze (II) – beze (III) < *baiser*

1.1.11. Türkçe Sözcük ve Rusçadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerini Rusçadan Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı üçtür.

kapik (I) (II); kulak (I) (II); som (I) (III)

1.1.12. Türkçe Sözcük ve Soğdcadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerini Soğdcadan Türkçeye alıntılanmış sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

uçmak (I) – uçmak (II) < *uşmağ*

1.1.13. Türkçe Sözcük ile Yunanca ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüğün Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılardan birini Türkçenin söz varlığındaki sözcük karşılarken diğerini Yunanca ve Arapçadan Türkçeye alıntılanmış birer sözcük oluşturmuştur. Örnek sayısı birdir.

zar (I) – zar (II)¹⁵ – zar (III) < *izār*

1.2. Yabancı Dillerden Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümdeki eş adlıları yabancı dilden alıntılanmış sözcükler ile Türkçe sözcükler oluşturmuştur. Eş adlı sayısı 61'dir. Madde başlarında (I) olarak numaralandırılmış eş adlı sözcükleri yabancı dilden alıntılanmış sözcükler, (II) olarak numaralandırılmış eş adlı sözcükleri ise Türkçe kökenliler oluşturmaktadır. Türkçe sözcüğün (I) madde başıyla gösterildiği eş adlı sözcük bölümü, bu grubun neredeyse iki katı fazladır. O halde yabancı dilden alıntılan sözcüklerden kaynaklı oluşan yeni eş adlı sözcüğün kullanımının Türkçe kadar sık ve yaygın olmadığı söylenebilir. Bu gruptaki yabancı dillerin de çeşitliliği göze çarpmaktadır: *Almanca, Arapça, Çince, Ermenice, Farsça, Fransızca, İtalyanca, Malezyaca, Rumca, Rusça*. Alıntılanmış

¹⁵ *tessara* (dört)'dan *tessar* - *çesar* / *zar* Yunanca /t/ sesi Anadolu Ağzında /ç/ / /z/ arasında söylenmektedir (Eyuboğlu, 2017: 777).

sözcüklerle oluşmuş eş adlı sayısı dillere göre farklılık göstermektedir. Örneğin Almancadan alıntılanan sözcük ile Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sayısı 1 iken Arapçadan alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu bölümde 19 eş adlı sözcük bulunmaktadır. Türkçenin genel olarak ilişkili olduğu ve alıntı yaptığı diller, eş adlı sayısını doğrudan etkilemiştir.

1.2.1. Almancadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Almancadan alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcük bulunmaktadır. Örnek sayısı birdir.

kuruş (I) < *Groschen* – kuruş (II)

1.2.2. Arapçadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Arapçadan alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcükler bulunmaktadır. Örnek sayısı 19'dur.

an (I) < *ān* – an (II) – an (III); arak (I) < *°arak* – arak (II); basar (I) < *başar* – basar (II); beşer (I) – beşer (II); burç (I) < *burc* – burç (II); devre (I) – devre (II) *hlk.*; gazel (I) < *ğazel* – gazel (II) *hlk.*; hap (I) < *habb* – hap (II); hav (I) < *hāv* – hav (II); kara (I) < *karra*¹⁶ – kara (II); kayıt (I) < *ḳayd* – kayıt (II); kefe (I) < *keffe* – kefe (II); küre (I) < *kure* – küre (II); mandal (I) < *mandāl*¹⁷ – mandal (II) *hlk.*; met (I) < *medd* – met (II); sam (I) < *sāmm* – sam (II); sikke (I) (III)¹⁸; sur (I) < *sūr* – sur (II) *hlk.*; terbiye (I) < *terbiye* – terbiye (II) *hlk.*

1.2.2.1. Arapça ile Fransızcadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılık Arapça, Fransızcadan alıntılanmış ve Türkçeye ait sözcüklerden kaynaklı olarak oluşmuştur. Örnek sayısı 3'tür.

akar (I) < *°akār* – akar (II) < *acare* – akar (III); mim (I) < *mīm* – mim (I) < *mime*; sele (I) < *selle* – sele (II) < *selle* – sele (III)

¹⁶ Kahane-Tietze, Doerfer sözcüğün Arapçadan alıntılandığını belirtse de Kononov *kara'nın* bu anlamıyla diğer bütün Türkçe lehçelerinde kullanıldığını göz önünde bulundurarak bu görüşe katılmamıştır. Kormuşin sözcüğü *toprak olarak en koyu renge verilen kara* ile bir tutmuş; ancak Moğolcada geçmediğini belirtmiştir (Eren, 1999: 210).

¹⁷ Eren'e göre (1999: 286) sözcük Rumcadır.

¹⁸ sikke (III) sözcüğü de muhtemelen Arapçadan alıntılanmıştır. Sevan Nişanyan, "sikke", <https://www.nisanyansozluk.com/?k=sikke>, Erişim: 20 Şubat 2021.

1.2.2.2. Arapça ile Arapçadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılık Arapçadan alıntılanmış iki ayrı sözcük ve Türkçeye ait bir sözcükten kaynaklı olarak oluşmuştur. Örnek sayısı birdir.

usul < *uṣūl* (I) (II) – usul (III)

1.2.2.3. Arapça Alıntılanan, Türkçe Sözcük ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılık, Arapça alıntılanmış ve Türkçeye ait sözcük ve yine Arapçadan alıntılanmış farklı sözcükten kaynaklı olarak oluşmuştur. Örnek sayısı birdir.

saka (I) < *sakḳā* – saka (II) – saka (III) < *ša ḳa*

1.2.3. Çince Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Çince Alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcük bulunmaktadır. Örnek sayısı birdir.

çay (I) (II)

1.2.4. Ermeniceden Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Ermeniceden alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcük bulunmaktadır. Örnek sayısı birdir.

çap (I)¹⁹ (II)

1.2.5. Farsçadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Farsçadan alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcükler bulunmaktadır. Örnek sayısı 15'tir.

arış (I) < *erş*, *ereş* – arış (II); çile (I) < *çille* – çile (II); kese (I) < *kīse* – kese (II) *hık.*; kötek (I) < *kūtek*²⁰ – kötek (II); maya (I)²¹ < *māye* – maye (II) *hık.* – maye (III); mazi (I) < *māzū* – mazi (II) *hık.*; mey (I) (II); put (I) < *but* – put (II); pür (I) < *pur* – pür (II)

¹⁹ Eren (1999: 78) ve Nişanyan *büyükükük, ölçü* anlamlarındaki çap (I) sözcüğünün kökenini Ermenice olarak belirtmişlerdir. Sevan Nişanyan “çap”, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=%C3%A7ap>, Erişim:19 Ocak 2021.

²⁰ Türkçe Sözlük'te (2011: 1507) Farsça kökenli olarak verilen sözcüğü Eren (1999: 263) Türkçe olarak kaydetmiştir: *köt-* + (*e*)*k*. Lehçelerde 'köt-' *dövmek, dayak atmak* anlamlarındadır. Doerfer, Räsänen vd. araştırmacıların sözcüğün Türkçeden Farsça, Sırpça, Bulgarca gibi dillere ödünçlendiğini belirtmiştir. Eyuboğlu da sözcüğün her ne kadar eski Türkçe sözlüklerde yer almayıp Farsça sözlükte geçse de Türkçeden alındığını belirtmektedir (Eyuboğlu, 2017: 441).

²¹ Sözcük, Farsçaya Sanskritçeden geçmiştir (Eyuboğlu, 2017: 477).

hlk.; sim (I) < *sīm* – sim (II) *hlk.*; şah (I) < *ṣāh* – şah (II); şişe (I) < *ṣīše* – şişe (II) *hlk.*; tumar (I) < *tīmār* – tumar (II); zeyrek (I) < *zīrek* – zeyrek (II) *hlk.*; zil (I) – zil (II)

1.2.6. Fransızcadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Fransızcadan alıntılanan ve Türkçe sözcüklerin oluşturduğu eş adlı sözcükler bulunmaktadır. Örnek sayısı 6'dır.

aval (I) < *aval* – aval (II); kaşe (I) < *cachet* – kaşe (III); kazak (I) < *casaque* – kazak (II); kotra (I) < *cotre* – kotra (II); kür (I) < *cure* – kür (II); tuş (I) < *touche* – tuş (II)

1.2.6.1. Fransızca ile Fransızca ve Türkçeden Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Fransızcadan alıntılanan iki ayrı sözcük ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcükler bulunmaktadır. Örnek sayısı ikidir.

misket (I) < *muscat* – misket (II) < *mousquet* – misket (III) *hlk.*; pike (I) < *piqué* – pike (II) < *piqué* – pike (III)

1.2.7. İtalyancadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta İtalyancadan alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcük bulunmaktadır. Örnek sayısı birdir.

manti (I) < *mante* – manti (II)

1.2.8. İngilizce, İtalyanca, Türkçe ve İngilizce Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta İngilizceden iki ve İtalyancadan alıntılanan bir sözcük ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcük bulunmaktadır. Örnek sayısı birdir.

pik (I) < *pig* – pik (II) < *pic* – pik (III) – pik (IV) < *peak*

1.2.9. Malezyacadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Malezyacadan alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcük bulunmaktadır. Örnek sayısı birdir.

sagu (I) (II)

1.2.10. Rumcadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Rumcadan alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcükler bulunmaktadır. Örnek sayısı yedidir.

bodoslama (I) (II); hoyrat (I) (II)²²; kangal (I) (II); mayıs (I) (II) *hlk.*; pala (I)²³ (II) *hlk.*; pisi (I) (II); papara (I)²⁴ (II)

1.2.11. Rusçadan Alıntılanan ve Türkçe Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grupta Rusçadan alıntılanan ve Türkçe sözcüğün oluşturduğu eş adlı sözcük bulunmaktadır. Örnek sayısı birdir.

boyar (I) (II)

1.3. Yabancı Dillerden Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlıları, Türkçeye yabancı dillerden alıntılanan sözcüklerin Türkçenin ses yapısına uydurulması sonucu elde edilenler oluşturmaktadır. Eş adlılık kimi zaman aynı dilden alıntılanan farklı iki sözcüğün birtakım ses ve yazım değişikliklerinden kaynaklı olarak oluşmuşken bir kısmı da farklı dillerden Türkçeye alıntılanmış sözcüklerin türlü değişikliklere uğraması sonucu aynı yazıma sahip olmasıyla sonuçlanmıştır. Almanca-Japonca, Almanca-Rumca, Arapça-Arapça, Arapça-Farsça, Arapça-Fransızca, Arapça-İngilizce, Ermenice-Fransızca, Farsça-Almanca, Farsça-Arapça, Farsça-Farsça, Farsça-Fransızca, Farsça-İtalyanca, Fransızca-Almanca, Fransızca-Arapça, Fransızca-Farsça, Fransızca-Fransızca, Fransızca-İngilizce, Fransızca-İtalyanca, Fransızca-Madagaskar dili, Fransızca-Rumca, Fransızca-Yunanca, İngilizce-Arapça, İngilizce-Fransızca, İngilizce-İngilizce, İtalyanca-Arapça, İtalyanca-Fransızca, İtalyanca-İngilizce, İtalyanca-İspanyolca-Rumca, İtalyanca-İtalyanca, İtalyanca-Latince, Rumca-Arapça, Rumca-Arapça-Fransızca, Rumca-Fransızca, Rumca-Rumcadan alıntılanmış sözcükler Türkçe Sözlük'te eş adlı durumdadır.

1.3.1. Almanca ve Japoncadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Almanca ve Japoncadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

manga (I) < *Manga* – manga (II)

²² Eren (1999: 180) *Güneydoğu Anadolu ve Irak'ta tek başına söylenen ezgi* anlamındaki ikinci madde başının *kaba, yerel ağızlarda yakışsız, çirkin, biçimsiz, söz dinlemeyen, tembel* anlamlarına gelen birinci madde başıyla ilişkili olduğu belirtmiştir. Bu durumda Rumcadan Türkçeye giren sözcükte anlam genişlemesi söz konusudur. Tietze (2009: 327) *yontulmamış köylü, kasabada adam, köylü, çiftçi* anlamlarını da vermiştir.

²³ Akdeniz dilleri yoluyla Latince *kürek* olarak kullanılan *pala*'dan alınmıştır (Eren, 1999: 321).

²⁴ Sözcük Rumcadan alıntılanmakla birlikte Rumcaya da Slavcadan geçmiştir (Eren, 1999: 324).

1.3.2. Almanca ve Rumcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Almanca ve Rumcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

lavta (I) < *Laute* – lavta (II)

1.3.3. Arapça ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümdeki eş adlı sözcükler Arapçadan alıntılanmıştır. Arapçadaki farklı ses birimlerinin Türkçede tek bir sesle karşılanması, bazı seslerin düşmesi, uzun ünlülerin kısalması, ikiz ünlülülerin tekleşmesi ses olaylarının gerçekleşmesinin yanı sıra sözcüklerin Arap dilindeyken mecazlaşma, aktarma, benzetme anlam olaylarından dolayı Türk diline iki ayrı sözcük birimi olarak girdikleri görülmektedir. Sözcüğün alıntılanıldığı dil olan Arapçada anlam genişlemesinden kaynaklı olarak çok anlamlılık söz konusudur. Arapçadan alıntılanan ve çoğu zaman aynı kökene dayanıp çok anlamlı olan bu sözcüklerin leksik birimlerinin zamanla birbirinden uzaklaşması durumu, Türkçede 62 eş adlı sözcüğü ortaya çıkarmıştır. Bu bölüm, Türkçede eş adlılığın oluşum yönünde alıntı sözcüklerden kaynaklı en çok örnek içerdiği bölümdür. Bunda Arapça ile Türkçenin on yüzyıldan fazladır ilişki içinde olması, din dilinin Arapça olması, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri döneminde Arapçanın işlerliği ve resmî dil oluşu söz konusu olmuştur.

akide (I) (II); akrep (I) (II); arz (I) (II) (III); asar (I) (II); ayni (I) (II); azap (I) < *azāb* – azap (II) < *azab*; bez (I) < *bezz* – bez (II) < *bey*; cami (I) (II); cebir (I) (II); cihat (I) < *cihād* – cihat (II) < *cihat*; devir (I) (II); eda (I) (II); enam (I) < *enām* – enam (II) < *enām*; esir (I) < *esīr* – esir (II) < *esīr*; esrar (I) < *esrar* – esrar (II); fena (I) (II); güllabi < *kullābī* (I) (II); hak (I) < *ḥaqq* – hak (II) < *ḥakk*; halk (I) *ḥalk* – halk (II) < *ḥalk*; havas (I) < *ḥavāṣṣ* – havas (II) < *ḥavāṣṣ*; hayat (I) < *ḥayāt* – hayat (II) < *ḥiyāt*; hayır < *ḥayr* (I) (II); hisar (I) < *ḥiṣār* – hisar (II) < *ḥiṣār*; ihtisas (I) < *iḥtisās* – ihtisas (II) < *iḥtiṣāṣ*; ihtiyar (I) < *iḥtiyār* – ihtiyar (II) < *iḥtiyār*; ilahi < *ilāhī* (I) (II); izam < *i'zām* – izam (II) < *i'zām*; kadir (I) < *qadr* – kadir (II) < *qādir*; kalp < *kalb* (I) (II) (III); kamet < *qāmet* (I) (II); kanun < *qānūn* (I) (II); kanuni < *qānūnī* (I) (II); katil (I) < *qātil* – katil (II) < *qātil*; kısas (I) < *qiṣās* – kısas (II) < *qiṣās*; Mağribî (I) < *mağribī* – Mağribî (II) < *mağribī*; mahsus (I) < *maḥṣūṣ* – mahsus (II) < *maḥṣūs*; mâni (I) < *māni* – mâni (II) < *mā'nī*; mastar (I) < *maṣṭar* – mastar (II) < *miṣṭār*; mermer (I) (II); murabba (I) < *murabba* – murabba (II) < *murebbā*; muta (I) < *mu'tā* – muta (II) < *mut'a*; müşir (I) < *muṣīr* – müşir (II) < *muṣ'ir*; müştak (I) < *muṣṭakḥ* – müştak (II) < *muṣṭāk*; nefis (I) < *nefs* – nefis (II) < *nefis*; saba (I) < *ṣabā* – saba (II) < *ṣabā*; saf (I) < *ṣaff* – saf (II) < *ṣāf*; saika (I) < *ṣā'ika* – saika (II) < *sā'ika*; satır (I) < *saṭr* – satır (II) < *sāṭūr*; sem (I) < *semm* – sem (II) < *sem*; sema (I) < *semā* – sema (II) < *semā*; semen (I) < *semen* – semen (II) < *semen*; sevap (I) < *sevāb* – sevap (II) < *ṣavāb*; tab < *ṭab* (I) (II); tabak (I) < *ṭabaḥ* – tabak (II) < *debbağ*; tabi (I) < *tābi* – tabi (II) < *ṭābi*; tahmis (I) < *taḥmīs* – tahmis (II)

< *taḥmīs*; tenkit (I) < *tenkīd* – tenkit (II) < *tenkīt*; teshir (I) < *teshīr* – teshir (II) < *teshīr*; umur < *umūr* (I) (II); üs < *uss* (I) (II); vaziyet (I) < *vaz'ıyyet* – vaziyet (II) < *vaz' + yed*; zamir (I) < *zamīr* – zamir (II) < *zamīr*

1.3.3.1. Arapça, Arapça ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Arapçadan alıntılanmış üç sözcüğün oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

rahim (I) < *rahīm* – rahim (II) < *rahīm* – rahim (III) < *rahīm*

1.3.4. Arapça ve Farsçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Arapça ve Farsçadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı dördür.

arifane (I) (II); ferah (I) < *ferāḥ* – ferah (II) < *ferāḥ*; pelesenk (I) < *belesān* – pelesenk (II) < *pārseng*; ya (I) < *yā* – ya (II) < *yā*

1.3.5. Arapça ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Arapça ve Fransızcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı on ikidir. Türkçenin en çok ilişkili olduğu iki dil bu grupta olduğu için eş adlı sözcük sayısı diğer bölümlere göre artmıştır.

arş (I) < *arş* – arş (II) < *marche*; atlas (I) < *aṭlas* – atlas (II) < *atlas*; din (I) < *dīn* – din (II) < *dīne*; diyet (I) – diyet (II) < *diéte*; gam (I) < *gamm* – gam (II) < *gamme*; kurs (I) < *kurs* – kurs (II) < *cours*; şan (I) < *şān* – şan (II) < *chant*; şart (I) < *şarṭ* – şart (II) < *charte*; sedir (I) < *şadr* – sedir (II) < *cedre*; tambur (I) < *ṭanbūr* – tambur (II) < *tambour*; tart (I) < *ṭard* – tart (II) < *tarte*; tavla (I) < *ṭavīle* – tavla (II) < *tavola*

1.3.5.1. Arapça, Fransızca ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Arapça, Fransızca ve Arapçadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

hal (I) < *ḥall* – hal (II) < *halle* – hal (III) < *ḥal*

1.3.5.2. Arapça, Rumca ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Arapça, Rumca ve Fransızcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

sandal (I) < *şandal* – sandal (II) – sandal (III) < *sandale*

1.3.6. Arapça ve İngilizceden Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Arapça ve İngilizceden alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı yedidir.

cin (I) < *cinn* – cin (II) < *gin*; ful (I) < *fül* – ful (II) < *full*; mis (I) < *misk* – mis (II) < *miss*; set (I) < *sedd* – set (II) < *set*; şerif (I) < *şerîf* – şerif (II) < *sheriff*; tabaka (I) < *tabaka* – tabaka (II) < *tobacco*; taç (I) < *tâc* – taç (II) < *touch*

1.3.6.1. Arapça, İngilizce ve İngilizceden Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Arapçadan bir İngilizceden iki sözcük alıntılanarak oluşturulmuş eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı on birdir.

fit (I) < *fitne* – fit (II) < *fit* – fit (III) < *feet*

1.3.7. Ermenice ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Ermenice ve Fransızcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

kaban (I) – kaban (II) < *caban*

1.3.8. Farsça ve Almancadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Farsça ve Almancadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

beher (I) – beher (II) < *Beche*

1.3.9. Farsça ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Farsça ve Arapçadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı sekizdir.

bahar (I) < *bahâr* – bahar (II) < *bahar*; dem (I) – dem (II); ferik (I) – ferik (II) < *ferîk*; hezaren (I) < *hezâr+reng* – hezaren (II) < *hayzurân*; hıyar (I) < *hiyâr* – hıyar (II) < *hiyâr*; lal (I) < *lâl* – lal (II) < *la 'l*; merdane (I) < *merdâne* – merdane (II) < *merdane*; mest (I) – mest (II) < *mesh*

1.3.10. Farsça ve Farsçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Farsça ve Farsçadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı beştir.

pes (I) < *bes* – pes (II) < *pest*; peş (I) < *pes* – peş (II) < *pîş*; pirinç < *birinc* (I) (II); rast < *râst* (I) (II), tığ (I) < *tîğ* – tığ (II) < *tîğ*

1.3.10.1. Farsça, Farsça ve Ermeniceden Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Farsçadan iki ve Ermeniceden alıntılanmış bir sözcüğün oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

keş (I) < *keşk* – keş (II) – keş (III)

1.3.11. Farsça ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Farsça ve Fransızcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı dördür.

mat (I) < *mât* – mat (II); pota (I) < *bûte* – pota (II) < *poteau*; ser (I) < *ser* – ser (II) < *serre*; tez (I) < *tîz* – tez (II) < *thèse*

1.3.12. Farsça ve İtalyancadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Farsça ve İtalyancadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı ikidir.

frenji (I) – frenji (II) < *veringola*; levent (I) < *levend* – levent (II) < *levante*

1.3.13. Fransızca ve Almancadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Fransızca ve Almancadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı üçtür.

kaput (I) < *capote* – kaput (II) < *Kaputt*; rate (I) < *raté* – rate (II) < *Ratte*; vokal (I) < *vocal* – vokal (II) < *Vokal*

1.3.14. Fransızca ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılığı, Fransızca ve Arapçadan alıntılanan sözcüklerin Türkçenin ses yapısına uydurulması sonucu elde edilmiş sözcükler oluşturmaktadır. Ses ve yazım olarak birbiriyle aynı olan iki sözcüğün anlamsal olarak benzerliği bulunmamaktadır. Örnek sayısı beştir.

alfa (I) < *alpha* – alfa (II) < *ḥalfā*; ar (I) < *are* – ar (II) < *‘ār*; humus (I) – humus (II) < *ḥummuş*; seri (I) < *série* – seri (II) < *serī*; şık (I) < *chic* – şık (II) < *şikk*

1.3.15. Fransızca ve Farsçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Fransızca ve Farsçadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı ikidir.

hara (I) < *haras* – hara (II) < *ḥārā*; palas (I) < *palace* – palas (II) < *pelās*

1.3.16. Fransızca ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Fransızca ve Fransızcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı 22'dir. Birkaç sözcük aynı kökene ve(ya) yazıma sahip olup sözcüklerin çoğu farklı kökenlidir: far (I) < *phare* – far (II) < *fard*. Bu gruptaki eş adlı sözcük sayısının fazlalığı Türkçenin Tanzimat Döneminden itibaren Fransızca ile kurmuş olduğu ilişkiyle ilgilidir.

didon (I) < *dis donc* – didon (II) < *guidon*; ekspres (I) < *express* – ekspres (II) < *exprès*; erg (I) – erg (II); far (I) < *phare* – far (II) < *fard*; gaz (I) < *gaze* – gaz (II) < *gaz*; kanepeler < *canapé* (I) (II); kartel < *cartel* (I) (II); kaşe < *cachet* (I) (II); kolofan (I) < *colophane* – kolofan (II) < *colophone*; kolon (I) < *colonne* – kolon (II) < *côlon*; krep (I) < *crêpe* – krep (II) < *crêpe*; kup (I) < *coupe* – kup (II) < *coupe*; kur (I) < *cours* – kur (II) < *cour*; lüks (I) < *luxe* – lüks (II) < *lux*; meç (I) < *mèche* – meç (II) < *mèche*; parti (I) < *parti* – parti (II) < *partie*; patron (I) (II); seküler (I) < *séculaire* – seküler (II) < *séculier*; soket (I) < *socquette* – soket (II) < *socket*; spor (I) < *sport* – spor (II) < *spore*; taksi (I) < *taxi* – taksi (II) < *taxie*; ton (I) < *tonne* – ton (II) < *ton*

1.3.16.1. Fransızca, Fransızca ve Almancadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Fransızcadan iki, Almancadan alıntılanmış bir sözcüğün oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

lama (I) (II) < *lama* – lama (III) < *Lamelle*

1.3.17. Fransızca ve İngilizceden Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Fransızcadan ve İngilizceden alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı yedidir.

blöf (I) < *bluff* – blöf (II) < *blow*; brik (I) < *brick* – brik (II) < *break*; floş (I) < *floche* – floş (II) < *flush*; kariyer (I) < *carrière* – kariyer (II) < *carrier*; net (I) < *net* – net (II) < *let*; sör (I) < *soeur* – sör (II) < *sir*; step (I) < *steppe* – step (II) < *step*

1.3.18. Fransızca ve İtalyancadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlıları, Fransızca ve İtalyancadan alıntılanmış sözcüklerin Türkçenin ses yapısına uydurulması sonucu elde edilmiş olanlar oluşturmaktadır. Ses ve yazım olarak birbiriyle aynı olan iki sözcüğün anlamsal olarak benzerliği bulunmamaktadır. Örnek sayısı birdir.

alpaka (I) < *alpaca* – alpaka (II) < *alpacca*

1.3.19. Fransızca ve Madagaskar Yerlilerinin Dilinden Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Fransızca ve Madagaskar yerlilerinin dilinden alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

maki (I) < *maquis* – maki (II)

1.3.20. Fransızca ve Rumcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Fransızca ve Rumcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

despot (I) < *despote* – despot (II)

1.3.21. Fransızca ve Yunancadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Fransızca ve Yunancadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

koma (I) < *coma* – koma (II)

1.3.22. İngilizce ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İngilizce ve Arapçadan alıntılanmış sözcüğün oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

kabala (I) < *cabala* – kabala (II) < *kabāle*

1.3.23. İngilizce ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İngilizce ve Fransızcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı üçtür.

bot (I) < *boat* – bot (II) < *botte*; slip (I) < *slip* – slip (II) < *slip*; sten (I) < *Sten* – sten (II) < *sthène*

1.3.24. İngilizce ve İngilizceden Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İngilizceden alıntılanmış iki sözcüğün oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı ikidir.

font (I) < *font* – font (II) < *fount*; kivi (I) (II) < *kiwi*²⁵

²⁵ Sevan Nişanyan, “kivi”, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=kivi>, Erişim: 13 Şubat 2021.

1.3.25. İtalyanca ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İtalyanca ve Arapçadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

safrā (I) < *saburra* – safra (II) < *şafra*

1.3.26. İtalyanca ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İtalyanca ve Fransızcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

lento (I) (II)

1.3.27. İtalyanca ve İngilizceden Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İtalyanca ve İngilizceden alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

kola (I) < *colla* – kola (II) < *cola*

1.3.28. İtalyanca, İspanyolca ve Rumcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İtalyanca, İspanyolca ve Rumcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

salta (I) < *salto* – salta (II) < *salto*– salta (III)

1.3.29. İtalyanca ve İtalyancadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İtalyancadan alıntılanmış iki sözcüğün oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı sekizdir.

bomba (I) (II); çinko (I) < *zinko* – çinko (II) < *cinque*; fora (I) < *fuori* – fora (II); kaşkaval (I) < *caciocavallo* – kaşkaval (II) < *cacciocavalla*; laka < *lacca* (I) (II); lata (I) < *latta* – lata (II) < *cocoletta*; pikolo (I) < *piccolo* – pikolo (II) < *piccolo*; pusula (I) (II) < *bussola*

1.3.29.1. İtalyanca, İtalyanca ve İtalyancadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İtalyancadan alıntılanmış üç sözcüğün oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

pasta (I) (II) (III)

1.3.30. İtalyanca ve Latince'den Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde İtalyanca ve Latince'den alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı ikidir.

dalya (I) < *taglia* – dalya (II) < *Dahlia*; susta (I) < *sosta* – susta (II)

1.3.31. Rumca ve Arapçadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılığı Rumca ve Arapçadan alıntılanmış sözcüklerin Türkçenin ses yapısına uydurulması sonucu elde edilmiş olanlar oluşturmaktadır. Ses ve yazım olarak birbiriyle aynı olan iki sözcüğün anlamsal olarak benzerliği bulunmamaktadır. Örnek sayısı ikidir.

ahlat (I) – ahlat (II); filiz (I) – filiz (II) < *filizz*

1.3.31.1. Rumca, Arapça ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Rumca, Arapça ve Fransızcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı birdir.

mil (I) – mil (II) < *mīl* – mil (III) < *mille*

1.3.32. Rumca ve Fransızcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Rumca ve Fransızcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı ikidir.

kupa (I) – kupa (II) < *coupé*; somun (I) – somun (II) < *saumon*

1.3.33. Rumca ve Rumcadan Alıntılanan Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu bölümde Rumca ve Rumcadan alıntılanmış sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık söz konusudur. Örnek sayısı altıdır.

barbunya (I) (II); fantazy (I) (II); ıskarmoz (I) (II); kuka (I) (II); matiz (I) (II); palamut (I) (II)

2. Anlam Olaylarının Oluşturduğu Eş Adlılık

2.1. Çok Anlamlılıktan Eş Adlılığa Dönüşen Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlı sözcükler, tarihsel süreçte birtakım anlam olayları geçirdikleri için dildeki ve sözlükteki durumları değişmiş olanlardır. Bu gruptaki eş adlılar köken olarak tek bir sözcüğe dayanmaktadır. İki ayrı sözcük söz konusu değildir. Sözlükte iki veya daha fazla ayrı madde başı haline gelmeleri ve eş adlı olmaları belli bir süreden sonra gerçekleşmiştir. Aynı kökene sahip sözcük, çeşitli anlam olayları sonucunda anlam genişlemeleriyle yeni anlamlar kazanmış ve kazanılan yeni anlamlar zamanla

diğer anlamlardan uzaklaşmış, neticede ayrı leksik birimi haline gelmiştir. Kimi zaman sözcüğün temel anlamı zamanla unutulmuş, temel anlamın yan ve(ya) mecaz anlamıyla ilişkisi zayıflayarak yeni madde baş(lar)ının oluşması durumu söz konusu olmuştur. Türkçe Sözlük'te bu gruba uygun 35 eş adlı sözcük bulunmaktadır.

acımak (I) (II) (III); ağıl (I) ağıl (II); ağmak (I) (II); altıparmak (I) (II); basılmak (I) (II); biçim (I) (II); bir bir (I) (II); bitmek (I) (II); boy (I) (II) (III); bozuk (I) (II); çakmak (I) (II); çil (I) (II) (III); çöğür (I) (II); dayak (I) (II); dikilmek (I) (II); dikmek (I) (II); dil (I) (II) (IV); dokunma (I) (II); dokunmak (I) (II); dokunuş (I) (II); el (II) el (III) < *el*; güç (I) güç (II) < *küç*; günlük (I) (II); öz (I) (II); sağ (I) (II); ters (I) (II); terslemek (I) (II); uçuk (I) (II); uğur (I) (II) (III); uz (I) (II); yaş (I) (II); yaşlı (I) (II); yazı (I) (II) *hık*.; yordurmak (I) (II); yormak (I) (II); yorulmak (I) (II)

2.2. Anlam Genişlemesi Yoluyla Oluşan Eş Adlılık

Bu bölümdeki sözcükler, çeşitli yollarla anlam genişlemesine uğrayan sözcüklerin ayrı iki madde başı oluşturmasıyla meydana gelmiştir. Sözcüklerdeki anlam genişlemesi mecazlaşma, metafor, metonimi ile oluşmaktadır. Örneğin *horozibiği* sözcüğünde *horozun ibiğinin rengi ve horoz ibiğini andıran bir süs bitkisi* (TS, 2011: 1110) metaforuyla sözcük eş adlı duruma gelmiştir. Sözcük, bu yeni anlamları genellikle son yüzyılda kazanmıştır. Yani sözcüğün anlam genişlemesiyle kazandığı yeni anlam(lar), ekseriyetle tarihî metinlerde ve sözlüklerde yer almayıp Türkçe Sözlük'te kayıtlı olanlardır. Bu yönüyle bu gruptaki sözcükler, çok anlamlılıktan eş adlılığa dönüşen sözcüklerin oluşturduğu eş adlılık bölümünden ayrılmaktadır. Çok anlamlılıktan eş adlılığa dönüşen sözcüklerin çok anlamlılığı ise tarihî sürece dayanmaktadır. Bu bölümde ise anlam genişlemesi henüz yeni olup 59 eş adlı sözcük bulunmaktadır.

akın (I) (II); bel (II) bel (III); bellemek (I) (II); bellenme (I) (II); bellenmek (I) (II); biz (I) (II); belli (I) (II) (III); çelik (I) (II); dal (I) (II) (III); daldırma (I) (II); dayak (I) (II)²⁶; dayaklık (I) (II); değme (I) (II); değmek (I) (II); denli (I) (II); erim (I) (II); gözleme (I) (III); hırsız (I)²⁷ (II); horozibiği (I) (II); kalın (I) (III); kalkan (I) (II); kaplıca (I) (II); karakulak (I) (II); kargın (I) (II)²⁸; katı (I) (II); katılmak (I) (II); kazayağı (I) (II) (III); kırık (I) (III); koca (I) (II); kolluk (I) (II); konmak (I) (II); konut (I) (II); kov

²⁶ Bir insanı dövme işi, *sopa* anlamlarına gelen sözcük *sopa*, *değnek* anlamının genişlemesi sonucu oluşmuştur.

²⁷ < Ar. *hayr* + *yokluk* ekiyle oluşturulmuştur (Tietze, 2009: 308). Eyuboğlu (2017: 324) sözcüğü *Kırgız* ile ilişkilendirmiştir. Tietze, Eren ve Eyuboğlu sözcüğün ikinci madde başı ile ilgili bilgi vermemiştir.

²⁸ Eren (1999: 213) birinci madde başını *kar* + *gın*, ikinci madde başını kökeni belirsiz olarak belirtmiştir.

(I) (II); kova (I)²⁹ (II); kurum (I)³⁰ (II) (III); kurumlanmak (I) (II); kurumlu (I) (II); küt (I) (III); muncık (I) (II); ongun (I) (II); oyalamak (I) (II); oymak (I) (II); öküzgözü (I) (II); pat (I) (II)³¹ (III) (IV); patpat (I) (II); sağlamak (I) (II); sal (I)³² (II); sili (I) (II)³³; som (I) (II) (IV); sümsük (I) (II); sürme (I) (II) (III); tavşan (I) (II); tetik (I) (II); toy (I) (III); tutam (I) (II); uğrunda (I) (II); üvez (I) (II)³⁴; yazma (I) (II); yazmak (I) (II)

3. Ses/Fonetik ve Yazım/İmla Değişikliklerinin Oluşturduğu Eş Adlılık

3.1. Sesletim Farklılığından Kaynaklı Oluşan Eş Adlılık

Bu grupta eş adlılığın oluşum yolunun sözcüğün bir önceki madde başıyla aynı biçimde telaffuz edilmesinden kaynaklı olduğu görülmektedir.

akça (I) akça (II) < akçe

3.2. Ünlemlerden Kaynaklı Eş Adlılık

Bu grupta ünlemlerden kaynaklı eş adlılık söz konusu olup örnek sayısı yedidir.

ay (I) (II); be (I) (II); ce (I) (II); o (I) (III); oy (I) (II); pist (I) (II); puf (I) (II)

3.3. Harflerin Okunuşlarından Kaynaklı Eş Adlılık

Bu grupta Türkçenin alfabesindeki harflerin okunuşlarından kaynaklı eş adlılık söz konusu olup örnek sayısı beştir.

ne (I) (III); re (I) (II); se (I) (II); te (I) (II); ve (I) (II)

²⁹ < kovğa (Clauson, 1972: 583). Bu sözcüğün Latince *cavo* ile bağlantısı yoktur (Eyuboğlu, 2017: 433).

³⁰ Sözcüğün arkaik versiyonu birinci madde başında yer alan sözcüktür. Lehçelerde de kullanılan sözcüğün tarihî süreçte *kurun* olarak kullanıldığı da görülmektedir. Kökeni açık olarak bilinmediği için sonundaki ekin *-n* veya *-m* olması da tartışmalıdır (Clauson, 1972: 661; Eren, 1999: 270).

³¹ *bir nesnenin düşmesinden veya yere vurmasından dolayı çıkan ses* temel anlamlı, yansıma sözcüğün eş adlıları Clauson'da (1972: 296) *tutkal* ve *yapıştırıcı* anlamı ve *değersiz, önemsiz* anlamlarındaki sözcükler olarak verilmiştir. Türkçe Sözlük'te bu anlamdaki eş adlı madde başları mevcut olmadığı gibi sözcüğün yansıma anlamıyla birlikte çok anlamlılıktan kaynaklı ortaya çıkan *çabucak, hızlı bir biçimde* anlamları da kayıtlı değildir.

³² Sözcüğün *cila* anlamında eş adlısı Clauson'da (1972: 824) kayıtlı olup günümüze ulaşmamıştır (TS, 2011: 2017).

³³ < *silig / silik* (Clauson, 1972: 826).

³⁴ *üvez* (II) sözcüğünün Yunanca Sevan Nişanyan, "üvez", <https://www.nisanyansozluk.com/?k=%C3%BCvez>, (Erişim: 22 Şubat 2021) veya Rumcadan alıntulandığı ortaya atılmış olsa da Eren (1999: 429) bu fikre karşı çıkmıştır. *sivrisineğe benzer bir böcek* anlamındaki *üvez* (I) sözcüğünün onomatopeic (yansıma) olduğunu ve *bu böceğin kara ağaçta oluşan kabarcıklar üzerinde durması* üzerine bu ağaca da *üvez* (II) ağacı dendiğini belirtmiştir. Eyuboğlu ise (2017: 704) bu savdan farklı olarak *üvez* < *gögez / gövez* gelişimini öne sürmüştür. *Böceğin ince kanatlarının, gözlerinin yeşil-mor arasında bir görünüşte* olmasından dolayı bu adı aldığı görüşünü ileri sürmüştür.

3.4. Yansıma Sözcüklerden Kaynaklı Eş Adlılık

Bu gruptaki madde başlarından birinin yansıma sözcük olmasından dolayı eş adlılık ortaya çıkmıştır. Bölümde 9 eş adlı sözcük bulunmaktadır.

cırt (I) *yns.* – cırt (II); çat (I) *yns.* – çat (II) *hlk.*; kış (I) – kış (II) *yns.*; kışlamak (I) – kışlamak³⁵ (II) *yns. hlk.*; küt (I) – küt (II) *yns.*; me (I) – me (II) *yns.*; şak (I) *yns.* – şak (II); şap (I) *yns.* – şap (II)– şap (III); tak (I) *yns.* – tak (II)

3.5. Tarihî Süreçte Yazımı/Fonetiği Değişen Sözcüklerden Kaynaklı Eş Adlılık

Bu bölümde 21 eş adlı sözcük bulunmaktadır. Tarihî süreç boyunca yazımı veya fonetiği değiştiği için bir başka sözcükle aynılaşan eş adlılar, bu bölümü oluşturmaktadır.

ağız (I) - ağız (II) < *ağuj / ağuz* (Clauson, 1972: 98; Eren, 1999: 5; Tietze, 2009: 39); baş (I) – baş (II) *esk* < *bāş* < *ba (Clauson, 1972: 376; Eren, 1999: 42); çakır (I) – çakır (II) < *çağır*³⁶; çapak (I) < *çelpek* – çapak (II) < *çabak*³⁷; eğe (I) < *eye* – eğe (II) < *egeg* (Eren, 1999: 130); el (I) < *elig* – el (II) – el (III) < *el*; en (I) < *én* – en (II) < *en*; gözleme (I) – gözleme (II) < *közleme* [küz + le – me] (Akar, 2019: 155); ilik (I) < *ilig* – ilik (II) < *yilik* (Clauson, 1972: 422-927; Tietze, 2009: 385); kangal (I) – kangal (II) < *kalağan* (Eren, 1999: 207); karaca (I) – karaca (II) < *karace* – karaca (III) < *karıca* (Eren, 1999: 210) Sevan Nişanyan, “karaca”, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=karaca> [Erişim: 13 Şubat 2021], seki (I) – seki (II) < *seki*³⁸; tırtıl (I) < *tırtır* (Eren, 1999: 407) – tırtıl (II); tombik (I) < *tombilya* – tombik (II); toy (II) – toy (III) < *tođ*; üt (I) – üt (II) < *ut-*; yaslanmak (I) < *yastanmak*³⁹ – yaslanmak (II); yutmak (I) – yutmak (II) < *ut-*⁴⁰;

³⁵ < *kışlamak* (Zülfikar, 1995: 545).

³⁶ Sözcüğün Kaşgarlıdaki alternatif çevirisi *mayalanmamış üzüm suyu* orijinal anlamı olabilir; ama bunun dışında *şarap* veya modern zamanlarda *bazı diğer alkollü likör* anlamına gelmektedir. Sözcük XVI. yüzyılda Osmanlı metinlerinde bir kere ve Türkmencede *çakır* olarak geçse de tarihsel süreçteki lehçelerde yazımı *çağır*, *çağır*, *çeğir*, *çaxır* biçimindedir (Clauson, 1972: 409).

³⁷ Clauson’da (1972: 395) *çabak* madde başı ile gösterilmiş; *çapak* 2 ile *çelpek* madde başına gönderme yapılmaktadır.

³⁸ Yerel ağızlarda ve eski sözlüklerde *seki* olarak geçen sözcüğün sonundaki *-l* Türkiye Türkçesinde düşmüştür. Sözcük; Türkmencede *seki*, Çuvaşçada *sakâl* biçimindedir (Eren, 1999: 359).

³⁹ Tarama Sözlüğünde *yastanmak*, *yasdanmak*, *yassanmak* olarak geçen eylemin anlamı *yaslanmak*, *dayanmak*, *kendine yastık edinmek* biçimindedir (Tarama Sözlüğü, 2009: 4372). Eyuboğlu (2017: 734) sözcüğü *yastığa dayanmak* anlamıyla *yastanmak* eylemine bağlamıştır.

⁴⁰ *kumarda kazanmak*, *yenmek*, *çalmak* *çırpmak*, *devirmek* (Clauson, 1972: 38) anlamındaki eylem, Türkiye Türkçesinde */-y/* ön türemesiyle kullanılmaktadır. *utmak* (yenmek, başarı kazanmak, üstün gelmek) ile *yutmak* (II) özdeştir (Eyuboğlu, 2017: 770).

yutturmak (I) – yutturmak (II); yutturulmak (I) – yutturulmak (II); yüz (I) – yüz (II)⁴¹
< *ñüz*

3.6. Damaksı n /n/ Sesinden Kaynaklı Eş Adlılık

Bu gruptaki sözcüklerde Türkçenin tarihî sesi olan damaksı n sesinin ölçünlü dilde kullanımdan düşüp yerini dişsi n'ye bırakmasından kaynaklı bir eş adlılık durumu söz konusudur. Günümüzde Türkçe Sözlük'te aynı biçimde yazılan sözcükler, Eski Türkçede birisi dişsi n /n/ ile diğeri damaksı n /n/ ile yazılmaktaydı. Örneğin Türkçe Sözlük'teki *tende bulunan leke* ile *zamir olan ben* aynı biçimde yazılmaktayken tarihî Türkçede *I. tekil kişi zamiri* anlamındaki sözcük *ben* dişsi n ile yazılmaktayken *yüzdeki leke* anlamına gelen *ben* damaksı n ile yazılmaktadır: *ben* (Clauson, 1972: 346). Bu bölümde 7 eş adlı sözcük bulunmaktadır.

ben (I) < *ben* – ben (III); don (I) – don (II) < *ton*; en (I) – en (II) < *en*; gen (I) < *gen* – gen (II); kalın (I) – kalın (II) < *kalın*⁴²; kayın (I) < *kağın* – kayın (II) < *kağın* (Clauson, 1972: 602; Eren, 1999: 222); kayınlık (I) (II)

4. Biçim Değişikliklerinin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu gruptaki eş adlılar birtakım biçim değişiklikleri sonucu oluşmuştur. Bu bölümde üç alt grup bulunmaktadır. Birinci grupta Türkçe yapım ekleri alarak Türkçeleşmiş sözcüklerin oluşturduğu eş adlılar bulunmaktadır. İkinci grubu yapım ekleri ve eklendikleri sözcük kökeninden kaynaklı eş adlılar oluşturmaktadır. Üçüncü grupta ise eylemsi eklerinden kaynaklı eş adlılar yer almaktadır.

4.1. Türkçe Yapım Ekleriyle Türkçeleşmiş Sözcüklerin Oluşturduğu Eş Adlılık

Bu grubu oluşturan 24 eş adlı sözcük bulunmaktadır. Bu gruptaki eş adlılık yabancı kökenli sözcüklere Türkçe addan ad yapım ekleri (+II, +CI, +sIz, +IIk) ve Türkçe eylemden ad yapım ekinin (-mAk) eklenmesi suretiyle Türkçeleşmiş, netice olarak eş adlı duruma gelmiş sözcükler oluşturmaktadır.

alaylı (I) (II) (III); çileci (I) (II); çileli (I) (II); çilesiz (I) (II); dağlı (I) (II); esrarlı (I) (II); kabalacı (I) (II); kabalacılık (I) (II); kakalamak (I) (II); kakalanmak (I) (II); kanuncu (I) (II); kartlık (I) (II); kolacı (I) (II); köklemek (I) (II); paralanmak (I) (II); sırlı (I) (II); sırsız (I) (II); tabaklık (I) (II); tabilik (I) (II); tavlacı (I) (II); tımarcı (I) (II);

⁴¹ *Surat* anlamındaki yüz (II) Moğolca ve Çuvaşçadaki biçimlerine istinaden *ñüz* biçiminde yazılmaktadır. Ercilasun'a göre (2014: 77) ise *sayı ifade eden* 'yüz' ile *sima, çehre* anlamlarındaki 'yüz' aynı sözcük olup bu durum askerî sistemle ilgilidir.

⁴² Eren (1999: 202), sözcüğün lehçelerde kullanılımasının yanı sıra Farsça ve Tacikçe komşu dillerine de geçtiğini, Clauson (1972: 622) Rusça *kalyın* sözcüğünün de bu sözcükten türetildiğini belirtmişlerdir.

tımarlı (I) (II); tuşlamak (I) (II); şaplamak (I) (II) (III); kabalacı (I) (II); kabalacılık (I) (II)

4.2. Yapım Ekleri ve Eklendikleri Sözcük Köklerinden Kaynaklı Eş Adlılık

Bu grubu sözcüğün kökü ve köke eklenen yapım eklerinin farklılığına rağmen eş yazımdan kaynaklı eş adlılar oluşturmaktadır. Örneğin altıncı (I) (II) eş adlısında altıncı (I) sözcüğünü *altı* kökü ve '+ncI' addan ad yapım eki oluştururken altıncı (II) sözcüğünü 'altın' kökü ve '+CI' addan ad yapım eki oluşturmuştur. Bu bölümde 28 eş adlı bulunmaktadır.

altıncı (I) (II); atlanmak (I) (II); bunsuz (I) (II); çatıcı (I) (II); durulmak (I) (II); elli (I) (II); gerici (I) (II); horlamak (I) (II)⁴³; kıyıcı (I) (II); onlar (I) (II); sarılı (I) (II); sayımlama (I) (II); sırtarmak (I) (II)⁴⁴; sıvalı (I) (II); sıvamak (I) (II)⁴⁵; sıvanmak (I) (II); soluk (I) (II); sürücü (I) (II); uyuşma (I) (II); uyuşmak (I) (II)⁴⁶; uyuşturmak (I) (II); uyuşturulmak (I) (II); üstün (I) (II); yazın (I) (II); yenici (I) (II); yenik (I) (II); yenilmek (I) (II); yenmek (I) (II)

4.3. Eylemsi Eklerinden Kaynaklı Eş Adlılık

Bu grubu eyleme gelen ve kalıplaşmış kalıcı adlar yapabilen eylemsi eklerinden kaynaklı eş adlılar oluşturmaktadır. Bu bölümde 16 eş adlı bulunmaktadır.

asma (I) (II); boğmak (I) (II); çakmak (I) (III); çizme (I) (II); çökertme (I) (II); dürü (I) (II); ekmek (I) (II); ilmek (I) (II); kayış (I) (II); kaymak (I) (II); kuruş (I) (II); oymak (I) (III); sürme (I) (II) (III); tartma (I) (II); yemek (I) (II); yumak (I) (II)

5. Söz Varlığından Kaynaklı Eş Adlılık

5.1. Türkiye Türkçesi Ağızları/Halk Ağzındaki Kullanımlardan Kaynaklı Eş Adlılık

Kimi sözcüklerin standart dildeki kullanımları birtakım anlam değişimleri, özellikle anlam genişlemesiyle, ağızlarda yeni anlamlar kazanır. Sözcük yüklediği yeni anlamlarla ölçünlü formdan uzaklaşır. Türkçe Sözlük'te ölçünlü dilden farklı anlamsal gelişim gösteren bazı sözcüklerin ağızlardaki kullanımı, *hlk.* olarak ayrı madde başında belirtilmiş ve bu durum eş adlılığın farklı bir yolla oluşması sonucunu doğurmuştur. Türkiye Türkçesi Ağızları (Türkçe Sözlük'teki madde başlarında *Halk Ağzı* olarak

⁴³ *horlamak* sözcüğünün ikinci madde başındaki *hor-* kökü Farsça *ḥār-* kökünden gelmektedir (TS, 2011: 1109).

⁴⁴ *sırt* ve *sırt-* sözcüklerinden türetilmiş iki ayrı anlam kümesi vardır. Sevan Nişanyan, "sırtarmak", <https://www.nisanyansozluk.com/?k=s%C4%B1rtarmak>, Erişim: 20 Şubat 2021.

⁴⁵ < suva- *su+(g)A-* ve *sığa- sığa+A-* Sevan Nişanyan, "sıvamak", <https://www.nisanyansozluk.com/?k=s%C4%B1vamak>, Erişim: 20 Şubat 2021. Türkçe Sözlük'te (2011: 2104) sıvamak (I) madde başında verilen *okşamak*, *sıvazlamak* anlamı Clauson'da (1972: 806) *sıka-* madde başında verilmiştir. Eyuboğlu'na (2017: 598) göre sözcükte anlam genişlemesi söz konusudur.

⁴⁶ uyuşmak (I) < *udış* (udı-) ve uyuşmak (II) < *uduş*- (ud-) (Clauson, 1972: 73).

belirtilen) söz varlığındaki sözcükler kimi zaman Türkçenin tarihi ve(ya) çağdaş lehçelerinden izler taşıırken kimi zaman ağızlardaki katmanlaşmayla birlikte etkileşim içindeki oldukları dillerin (Arapça, Farsça, Gürcüce, Rumca vd.) etkisinde kalmıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarının, Türkçenin arkaik söz varlığını hâlen yaşattığı, ölçünlü ve yazı dilinde yer almayan birçok tarihî sözcüğün ağızlardaki varlığı bilinen bir gerçekliktir. Ağızlar kimi zaman aynı bölgede yaşayan diğer dillerden/ağızlardan birtakım sözcükler alıntılanmış ve bu alıntı sözcükleri dilin kendi ses yapısına göre evirmiştir. Türkçe Sözlük'teki halk ağzından kaynaklı madde başlarında, kimi zaman ölçünlü dildeki sözcüklere benzetme veya aktarma yoluyla çeşitli yeni anlamlar yüklediği tespit edilmiştir. Halk ağzında yaşayan ve kullanılan birtakım sözcüklerin eskicil olduğu, Clauson ve Tarama Sözlüğünde yer alıp günümüzde kullanımdan düştüğünü veya düşmek üzere olduğunu, sadece ağızlarda korunduğu görülmektedir. Örneğin *taraça*, *teras*, *set* anlamlarına gelen *seki* (I) tarihî sözcüğünün Türkçe Sözlük'te halk ağzında kullanıldığı yazılıdır (TS, 2011: 2058). Türkçe Sözlük'teki eş adlıların yanına *hlk.* kısaltmasıyla belirtilmiş sözcükler bu gruba dâhil edilmiştir. Gruplardan içinde en fazla eş adlı sözcük sayısı barındıran bölüm olup eş adlı sayısı 102'dir.

algı (I) - algı (II) *hlk.* - algı (III) *hlk.*; an (II) *hlk.* - an (III); apaz (I) *hlk.* - apaz (II), arık (I) *hlk.* - arık (II); artmak (I) *hlk.* - artmak (II); aynaz (I) *hlk.* - aynaz (II); azmak (I) *hlk.* - azmak (II); babalı (I) - babalı (II) *hlk.*; bar (I) - bar (IV) *hlk.*; bel (I) *hlk.* - bel (II); belleme (I) - belleme (II) *hlk.*; ben (I) (III) - ben (II) *hlk.*; bengi (I) - bengi (II) *hlk.*; binit (I) - binit (II) *hlk.*; çağ (I) (II) (III) *hlk.*; car (I) (II) *hlk.*; carcur (I) - carcur (II) *hlk.*; cavlamak (I) *hlk.* - cavlamak (II); çapar (I) - çapar (II) *hlk.*; çat (I) *hlk.* - çat (II) *hlk.*; çav (I) - çav (II) *hlk.*; çığa (I) - çığa (II) *hlk.*; çılbrı (I)⁴⁷ - çılbrı (II) *hlk.*; çırçır (I) - çırçır (II) *hlk.* - çırçır (III)⁴⁸ *hlk.*; çit (I) - çit (II) *hlk.*; dal (I) - dal (II) *hlk.*; değin (I) - değin (II)⁴⁹ *hlk.*; deri (I) - deri (II)⁵⁰ *hlk.*; devre (I) - devre (II) *hlk.*⁵¹; din (I) - din (III) *hlk.* - din (IV)⁵² *hlk.*; don (I) - don (III) *hlk.*; dürü (I) *hlk.* (II) *hlk.*; eğrice (II) - eğrice (III) *hlk.*; en (I) - en (II); engin (I) - engin (II) *hlk.*; er (I) - er (II) *hlk.*; erce (I) - erce (II) *hlk.*; ferik (I) en (II) *hlk.* - ferik (II); gazel (I) < *ğazel* - gazel (II) *hlk.*; geçe (I) - geçe (II) *hlk.*; gen (I) - gen (III) *hlk.*; geri (I) - geri (II) *hlk.*; he (I) - he (II) *hlk.*; ilmek (II) - ilmek (III) *hlk.*; kabalak (I) - (II) *hlk.*; kaçamak (I) - (II) *hlk.*; kapanca (I)

⁴⁷ Eren (1999: 89) *yoğurtlu yumurta yemeği* anlamındaki sözcüğün kökeninin bilinmediğini belirtmektedir.

⁴⁸ 'çır' (Clauson, 1972: 427) *büyük sürülerle uçan kuş adı* 'çır 2' ise *yağ* anlamlarında verilmiştir. İkinci madde başı olan *çırın* sözcüğünün Türkçe Sözlük'te karşılığı bulunmamaktadır.

⁴⁹ Sözcüğün *sincap* anlamıyla kullanımı birçok Türk lehçesinde hâlen yaşamaktadır: Nog. *tıym*, Blk. *tıym*, Kzk. *tıym*, Krg. *yıym*, Tat. *tiyen*, Alt. Tel. Şor. *tıñ*, Alt. *tiyiñ*, Sag. *tın*, Yak. *tıñ* (Eren, 1999: 107).

⁵⁰ Halk ağzındaki kullanımı tarihî boyutuyla ilişkilidir. Bkz. *derilgi* (*dirilgi*) ve *derinti* (Tarama Sözlüğü, 2009: 1102; Hasan Eren, 1999: 109).

⁵¹ devre: *yanlış* (Tarama Sözlüğü, 2009: 1126).

⁵² Ağızlarda din (III) *tepe* ve din (IV) *ilmek* anlamlarındaki sözcüklerin kökeni bilinmemektedir (Eren, 1999: 114).

– (II) *hlk.*; karağı (I) – (II) *hlk.*; karakuş (I) – (II) *hlk.*; karık (I) – (II) *hlk.*; kavara⁵³ (II) *hlk.*; kefe (I) < *keffe* – kefe (II) *hlk.*; keloğlan (I) – keloğlan (II) *hlk.*; kepenek (I) – kepenek (II) *hlk.*; kes (I) *hlk.* – kes (II); kese (I) < *kise* – kese (II) *hlk.*; kıran (I) (II) *hlk.*; kırık (I) – (II) *hlk.*; kışlamak (I) – kışlamak (II) *hlk.*; kızan (I) *hlk.* – (II) *hlk.*; konak (I) (II) *hlk.*; kot (I) – kot (III) *hlk.*; kov (I) *hlk.* (II) *hlk.*; kürtün (I) *hlk.* (II) *hlk.*⁵⁴; link (I)⁵⁵ *hlk.* – link (II); lök (I) *hlk.* – (II) *hlk.*; mandal (I) – (II) *hlk.*⁵⁶; maya (I) – maye (II) *hlk.* – maye (III); mayıs (I) – mayıs (II) *hlk.*; mazı (I) – mazı (II) *hlk.*; meke (I)⁵⁷ *hlk.* – (II) *hlk.*; misket (I) – misket (II) – misket (III) *hlk.*; namlı (I) – (II) *hlk.*; örü (I) – (II) *hlk.*; pala (I) (II) *hlk.*; pür (I) – pür (II) *hlk.*; şişe (I) – şişe (II) *hlk.*; uca (I) *hlk.* – uca (II) *hlk.*; zeyrek (I) – zeyrek (II) *hlk.*; sak (I) *hlk.* – sak (II); say (I) *hlk.* – say (II); sim (I) – sim (II) *hlk.*; soyka (I) *hlk.* – soyka (II); sur (I) – sur (II) *hlk.*; terbiye (I) – terbiye (II) *hlk.*; tor (I) *hlk.* – tor (II) *hlk.* – tor (III); tüm (I) – (II) *hlk.*; yakalı (I) – (II) *hlk.*; reşme (I) *hlk.* – reşme (II); sal (I) (II)⁵⁸; seki (I) *hlk.* (II); siğil (I) (II)⁵⁹ *hlk.*; sikke (I) (II) *hlk.*; sormak (I) (II)⁶⁰ *hlk.*; tokat (I) (II)⁶¹ *hlk.*; yapıncak (I) *hlk.* (II); yalın (I) *hlk.* (II); yazı (I) (II) *hlk.*; yazmak (I) (III) *hlk.*; yöre (I) (III) *hlk.*; yumak (I) (II) *hlk.*; üt (I) *hlk.* (II) *hlk.*

5.2. Özel Adlardan Kaynaklı Eş Adlılık

Bu bölümdeki sözcükler özel adlardan kaynaklı olup kimisinin karşıladığı grup farklılık arz ederken kimisinin de zamanla farklı bir nesneye yöneldiği görülmektedir. Örneğin Avar (I) ve (II) eş adlısının her ikisi de *halk* anlamını taşımaktayken zamanla bu halkların farklı coğrafyalarda yaşamış olmaları ayrı madde başlarını temsil etmeleri sonucunu doğurmuştur. Bayat (I) ve Bayat (II) ile Bayındır (I) ve Bayındır (II) eş adlılarında ise (I) madde başları *Oğuz Türklerinin yirmi dört boyundan biri*, (II) madde başı ise *çeşitli illerdeki ilçe adları* olarak tanımlanmıştır. Bayat (II) ve Bayındır (II) madde başları aslında Bayat (I) ve Bayındır (I) madde başlarıyla ilişkilidir; zira Türk boyları tarih boyunca, tıpkı diğer milletlerde de olduğu gibi, yerleştikleri coğrafyalara aidiyet duygusuyla kendilerine has adlar vermişlerdir. Bu adlar kimi zaman boylarının adı olmuştur. Bu bölümde 9 eş adlı sözcük bulunmaktadır.

⁵³ Ağzılarda *gavara* olarak da geçen sözcüğün kökeni bilinmemektedir (Eren, 1999: 219).

⁵⁴ Birinci madde başı Kıpçakçada da geçmekte olup kökeni bilinmemektedir. İkinci madde başı ise diğer lehçelerde de kullanılmakta olup < *kürt* + *ün* olarak geçmektedir (Eren, 1999: 276).

⁵⁵ Sözcüğün kökeni bilinmemektedir (Eren, 1999: 282).

⁵⁶ Sözcüğün kökeni bilinmemektedir (Eren, 1999: 286).

⁵⁷ Kökeni bilinmemektedir (Eren, 1999: 291).

⁵⁸ Sözcük başta *suyun karşısına geçmek için kullanılan özellikle kerestelik ağaçtan yapılan tahta ve kamıştan inşa edilmiş ve derin ırmaklarda batmayı önleyen araç* anlamına gelmektedir (Clauson, 1972: 824). Daha sonra halk ağzında *tahtadan yapılması* ve *içine bedenini konması* benzerlik ilişkisinden dolayı anlamı genişlemiştir.

⁵⁹ Kökeni bilinmemektedir. Çuvaşçadaki *savâl* biçimiyle benzerlik göstermektedir (Eren, 1999: 367).

⁶⁰ Günümüzde ağzılarda kullanılan sözcük, tarihidir (Clauson, 1972: 843).

⁶¹ Sözcüğün kökeni bilinmemektedir (Eren, 1999: 410).

Avar (I) (II); Bayat (I) (II); Bayındır (I) (II); Dodurga (I) (II); Karamanlı (I) (II); Kınık (I) (II); Osmanlıca (I) (II); Selçuklu (I) (II); Sivashlı (I) (II)

5.3. Kısaltmalardan Kaynaklı Eş Adlılık

Bu bölümde sözcüklerin kısaltmaları sonucu ortaya çıkan eş adlı sözcükler yer almaktadır. 11 adet örnek bulunmaktadır.

bel (II) – bel (V) < *Graham Bell*; ne (II) (III); o (II) (III); re (I) (III); sam (I) – sam (II) < *sol-air missile*; se (I) (II); sol (I) – sol (III) < *Nuevo Sol Peruano*⁶²; te (II) (III); tel (I) (II); tellemek (I) (II); tellenmek (I) (II); telsiz (I) (II)

5.4. Analogiden Kaynaklı Eş Adlılık

Bu bölümde Türkçenin tarihî söz varlığında yer alan sözcüklere benzeşim yapılarak özellikle Cumhuriyet Döneminde dile kazandırılan sözcükler yer almaktadır. Örneğin Köktürk Yazıtlarından itibaren dilde sık kullanımı görülen *zengin*, *yığıt* anlamlarına gelen ‘bay’ sözcüğüne, Fransızca *mösyö*, İngilizce *mr.* hitaplarına karşılık *erkeklerin ad veya soyadlarının önüne getirilen saygı sözü* (TS, 2011: 285) anlamında ‘bay’ sözcüğü benzeşim kurularak sözcük yeniden canlandırılmış ve bu durum eş adlılığa neden olmuştur.

bay (I) – bay (II)

6. Tarihsel Eş Adlılık (Asıl Eş Adlılar)

Bu gruptaki sözcükler Türkçenin tarihî süreci boyunca dilde eş adlı olarak yer almaktadır. Bu gruptaki sözcükler yazılışları aynı anlamları ve kökenleri farklı iki ayrı sözcüğe işaret etmektedir. Bölümde, 28 eş adlı sözcük bulunmaktadır.

ağ (I) ağ (II); al (I) (II); arı (I) (II); arılık (I) (II); denk (I)⁶³ – denk (II); dinlenme (I) (II); dinlenmek (I) (II); dolu (I) (II); eğrice (I) (II) (III); en (I) (II) < *én*; eşkin (I) < *eşgin* – eşkin (II) < *eşgin*; eşmek (I) (II); eştirmek (I) (II); kır (I) (II); kırışmak (I) (II); koşmak (I) (II) (Clauson, 1972: 679); koyun (I) (II)⁶⁴; kurt (I) (II)⁶⁵; öz (I) (III)⁶⁶; sormak (I) (II)⁶⁷; soruşmak (I) (II); şiş (I) (II) < *sış* (Clauson, 1972: 858); şişlik (I) (II);

⁶² Wikipedia, “Nuevo Sol Peruano”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Nuevo_Sol [Erişim Tarihi: 20 Şubat 2021].

⁶³ < *dek* (V) Tarama Sözlüğü, 2009: 1062.

⁶⁴ < *koŋ* (Clauson, 1972: 631).

⁶⁵ Clauson (1972: 648) ‘solucan’ anlamındaki *kurt* ile ‘köpekgillerden yırtıcı etçil’ anlamına gelen *kurt* sözcüklerini ayrı madde başı olarak göstermiştir. Araştırmacılar genel olarak ‘solucan’ anlamındaki *kurt* sözcüğünü temel ve eskicil olarak kabul edip *börü* olarak kullanılan sözcüğün Oğuz alanında tarihî süreç içerisinde kutsallığından ötürü tabulaştırılarak yerini *kurt* sözcüğüne bıraktığı görüşünü savunmaktadır (Eren, 1999: 269; Eyuboğlu, 2017: 448).

⁶⁶ *Vadi*, *dere* vb. anlamlarındaki öz (III) öz (I) ile eş adlıdır (Clauson, 1972: 278).

⁶⁷ İki eylem aynı köke dayanıp uzun telaffuz edilmektedir: *soor-* (Akar, 2019: 245).

tek (I) (II); yakınma (I) (II); yakınmak (I) (II); yakmak (I) (II) (III); yüzdürmek (I) (II); yüzmek (I) (II)⁶⁸

Sonuç

Çalışmada; Türkçe Sözlük'te yer alan yazılışları aynı (I), (II), (III), (IV), (V) Romen rakamları ve ayrı madde başlarıyla belirtilen eş adlı sözcükler tespit edilmiştir. Sözlük'te sadece *bar* ve *bel* eş adlıları beş ayrı madde başına sahip olup Türkçedeki eş adlıların sayısının genelde iki madde başı olduğu tespit edilmiştir. Sözlükte toplam 641 eş adlı sözcük mevcuttur. Eş adlıların oluşum yollarının çeşitlilik gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Eş adlıların 366'sı Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca gibi dillerden alıntılanan sözcüklerden kaynaklanmaktadır. Mezkûr dillerden alıntılanan sözcüklerin birtakım değişikliklerden sonra, Türk dilinin kendi bünyesinde var olan ses bakımından benzer sözcüklerle yazımı aynı duruma getirilmiştir. Bu şekilde, Türkçedeki eş adlıların çoğu ortaya çıkmıştır.

Bazı eş adlılar ise Türkçenin ses, biçim değişiklikleri sonucu oluşmuştur. Yazımı farklı olan sözcükler, birtakım değişikliklerle dilin söz varlığında yer alan diğer sözcüklerle zamanla aynı duruma gelmiştir.

Eş adlılardan bir kısmı, çok anlamlı sözcüklerin anlam birimlerinin birbirlerinden uzaklaşarak Türkçe Sözlük'te yeni madde başlarının oluşturulması yoluyla ortaya çıkmıştır. Bu sözcüklerin kökeni aslında aynıdır. Anlamlarının genişlemesi sonucu, sözcüğün genişleyen anlamlarının birbirinden uzaklaşarak yeni leksik birimler oluşturduğu eş adlılar, Türk dilinde sayıca fazladır.

Türk dilinin söz varlığından kaynaklı, eş adlıların da ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle Türkiye Türkçesi Ağzıları (halk ağzından kaynaklı) 102 sözcüğün eş adlı duruma gelmesinde etken olmuştur. Halk, bazı alıntılanmış sözcükleri, kullanım kolaylığı nedeniyle Türk dilinin ses yapısına göre uyarlamıştır. Halk ağzında görülen eş adlılık kimi zaman da anlamsal gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Sözcükler, halk ağzında çeşitli metafor ve metonimilerle yeni anlamlar kazanarak kullanım alanının henüz standartlaşmaması nedeniyle dar bir çevrede yeni bir sözcük olarak algılanmıştır.

Türkçede yazılışları aynı kökenleri ve anlamları farklı tarihî 28 eş adlı sözcük saptanmıştır. Türk dilinin üretme gücü ve zengin söz varlığı bu yönüyle de ortaya

⁶⁸ Clauson (1972: 984) her iki sözcüğü ayrı madde başı olarak ele alıp numaralandırmıştır. Aynı şekilde sözcüğü farklı iki köke dayandıran Eyuboğlu (2017: 774) yüz (II) madde başını *kırmak*, *koparmak* anlamındaki <üz- ile ilişkilendirmiştir.

çıkılmaktadır. Türk dilinin söz varlığı binlerce yıldan beri eş adlı sözcükleri içermektedir.

Bu çalışmada Türkçe Sözlük'teki tüm eş adlı madde başları tarama yöntemiyle tespit edilmiştir. Veriler, tarihî ve etimolojik sözlüklerden yararlanılarak çeşitli başlıklar altında değerlendirilmiştir. Çalışma, eş adlılarla ilgili genel bir tasnif denemesi niteliğinde olup her bir başlık ve her bir eş adlı sözcük detaylı bir biçimde incelenmeye açıktır.

Kaynakça

- Ahanov, Kaken (2008). *Dil Biliminin Esasları*. akt. Murat Ceritoğlu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Akar, Ali (2019). *Düşünen Türkçe*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Aksan, Doğan (2016). *Anlambilim Anlambilimi Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yay.
- Clauson, Sir Gerhard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2014). *Makaleler 1 (Dil, Destan, Tarih, Edebiyat)*. hzl. Ekrem Arıkoğlu. Ankara: Akçağ Yay.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (2017). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Say Yay.
- Günay, V. Doğan (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Hartmann, Reinhard vd. (1998). *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- İmer, Kamile, vd. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Karasar, Niyazi (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar-İlkeler-Teknikler*. 23. bs., Ankara: Nobel Yay.
- Lakoff, George ve Johnson, Mark (2010). *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. çev. Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: Paradigma Yay.
- Özkan, Abdurrahman ve Mert, Abdullah (2020). “Türkçe Sözlük’te Yer Alan Eş Gösterenli Bazı Sözcüklere İlişkin Düzeltme Önerileri”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (48): 1-12. doi: 10.21563/sutad.856364.
- Ricoeur, Paul (2003). *The Rule of Metaphor The Creation of Meaning in Language*. London: Routledge Classics.
- Tarama Sözlüğü: XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanımlarıyla* (2009). hzl. Ömer Asım Aksoy, Dehri Dilçin. 3. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Tietze Andreas (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Sözlüğü I A-E*. İstanbul: Simurg Yay.
- Tietze Andreas (2009). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı F-J*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Toklu, Osman (2003). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.

Türkçe Sözlük (2011). hzl. Şükrü Halûk Akalın vd., 11. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Ullmann, Stephen (1970). *Semantics an Introduction to the Science of Meaning*. Oxford: Alden Press.

Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yay.

Zülfikar, Hamza (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Elektronik Kaynaklar

Efrasiyap Gemalmaz, “Erzurum İli Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler”, Erişim: 18 Ocak 2021, <https://sozluk.gov.tr/>.

Sevan Nişanyan “çap”, Erişim: 19 Ocak 2021, <https://www.nisanyan-sozluk.com/?k=%C3%A7ap>.

Sevan Nişanyan, “gen”, Erişim: 12 Şubat 2021, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=gen>.

Sevan Nişanyan, “karaca”, Erişim: 13 Şubat 2021, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=karaca>.

Sevan Nişanyan, “kivi”, Erişim: 13 Şubat 2021, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=kivi>.

Sevan Nişanyan, “sırtarmak”, Erişim: 20 Şubat 2021, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=s%C4%B1rtarmak>.

Sevan Nişanyan, “sıvamak”, Erişim: 20 Şubat 2021, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=s%C4%B1vamak>.

Sevan Nişanyan, “sikke”, Erişim: 20 Şubat 2021, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=sikkei>.

Sevan Nişanyan, “şap”, Erişim: 20 Şubat 2021, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Fap>.

Sevan Nişanyan, “üvez”, Erişim: 22 Şubat 2021, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=%C3%BCvez>.

Wikipedia, “Nuevo Sol Peruano”, Erişim: 20 Şubat 2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Nuevo_Sol.

